

# اقتصاد سیاسی صنعتی شدن در ایران

موانع حمایت الیت حاکم از بخش‌های مولد اقتصاد

تهیه کننده: برزین جعفرتاش

بهار ۱۴۰۱

# مروری بر اسناد سیاست صنعتی گذشته

عنوان سند	تهیه کننده	سال تهیه	ویژگی‌ها
طرح استراتژی توسعه صنعتی کشور	تیمی از پژوهشگران در دانشگاه صنعتی شریف به سرپرستی دکتر مسعود نیلی	شروع تدوین: ۱۳۷۹ رونمایی: ۱۳۸۲	- رویکرد نئوکلاسیکی تهیه‌کنندگان به استراتژی توسعه صنعتی - نگاه برون‌زا به فناوری و توسعه توانمندی - اصلاح شرایط زمینهای، اقتصاد کلان و بستر تعاملات بین‌المللی به عنوان عوامل لازم و کافی برای توسعه صنعتی تلقی شد. - اولویت و سیاست مشخصی برای توسعه توانمندی فناورانه ارائه نکرد
سند راهبرد توسعه صنعتی کشور	معاونت برنامه‌ریزی، توسعه و فناوری وزارت وزارت صنایع و معادن به سرپرستی دکتر محسن حاتم	۱۳۸۵	- رویکرد عدالت محوری و مساوات در توسعه صنعتی - اولویت‌دهی به توازن منطقه‌ای و ایجاد کارخانه‌های صنعتی در استان‌های کم‌تر برخوردار در مقابل توانمندی فناورانه و اولویت‌گذاری صنایع محوری پیشران توسعه صنعتی ملی - رویکرد برون‌زا به فناوری
برنامه راهبردی صنعت و معدن و تجارت	معاونت برنامه‌ریزی وزارت صمت زیر نظر مهندس سیدرضا فاطمی امین	۱۳۹۲	- نگاهی بخشی به توسعه صنعتی - تمرکز بر موارد اجرایی و غفلت از جهت‌دهی راهبردی - برنامه‌ریزی تولید به سبک کشورهای با سیستم برنامه‌ریزی متمرکز و صنایع کاملاً دولتی - رویکرد برون‌زا به فناوری
برنامه راهبردی وزارت صنعت و معدن و تجارت	دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی معاونت طرح و برنامه وزارت صمت	۱۳۹۴؛ به روز شده در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶	- انتخاب ۱۲ حوزه اولویت‌دار صنعتی عمدتاً مبتنی بر منابع طبیعی و فناوری‌های بالغ - عدم توجه به حوزه‌های نوظهور و مزیت‌های پویای توسعه صنعتی - رویکرد برون‌زا به فناوری

فرتاش، کیارش. (۱۴۰۰). تحلیلی تاریخی بر اسناد سیاست توسعه صنعتی در ایران و ارائه الزامات سیاستی در سال‌های پیش‌رو. *بهبود مدیریت*، ۱۵(۳)، ۱۲۱-۱۴۴.  
doi: 10.22034/jmi.2021.305149.2655

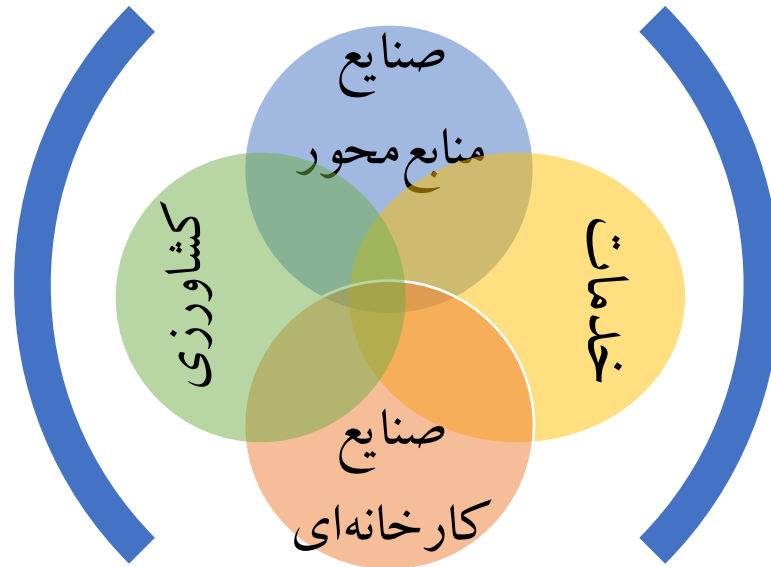
# دلایل عدم اجرای سند

- کیفیت پایین سند
- عدم اعتقاد دولت به سند
- فقدان وجود منابع کافی
- بحران‌های بیرونی
- تغییر دولت
- و ...

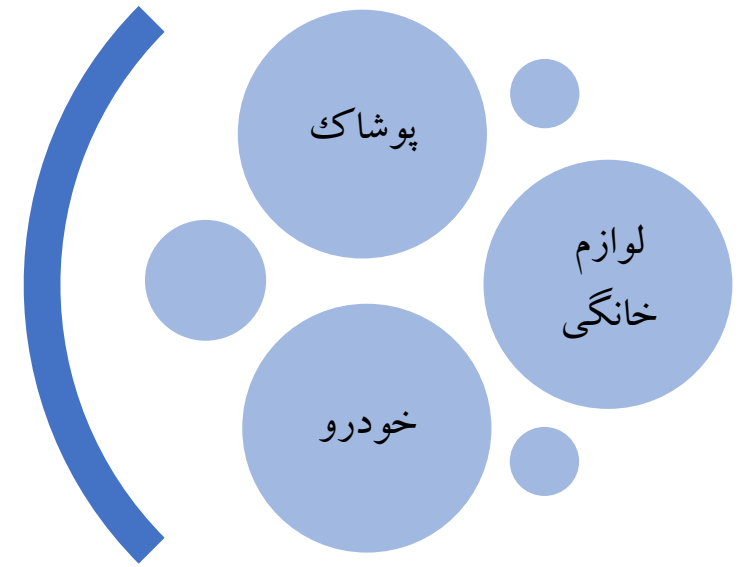
چرا ایت حاکم رویکرد توسعه گرا ندارد؟ (عدم حمایت از بخش های مولد اقتصاد)



تحلیل اقتصاد سیاسی



اکوسیستم بخش ها



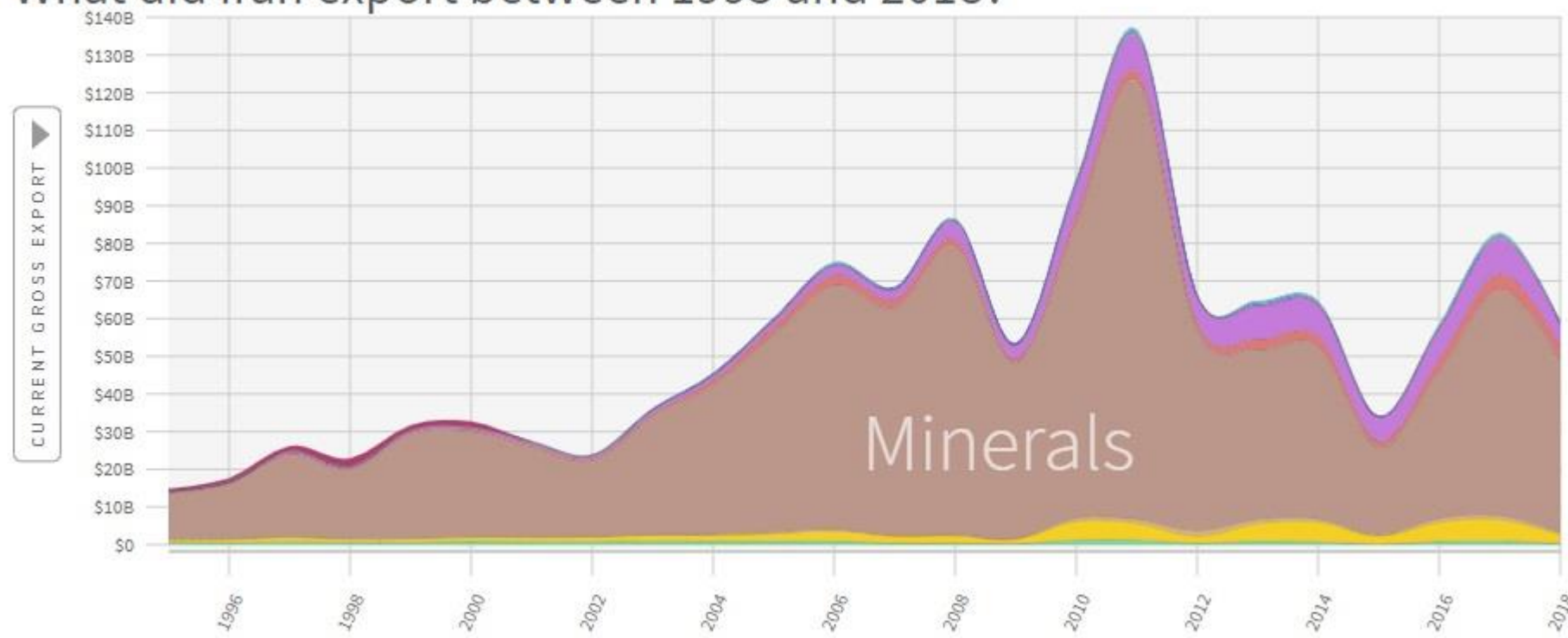
صنایع منتخب

# چرا راهبردهای سیاست صنعتی اجرایی نمی‌شوند؟

## اقتصاد منبع محور:

۲۰ درصد صادرات کشور یا درآمد دولت از فروش منابع طبیعی حاصل شود  
(بانک جهانی)

What did Iran export between 1995 and 2018?



# چرا راهبردهای سیاست صنعتی اجرایی نمی‌شوند؟



## ۱. ویژگی‌های اقتصاد منابع محور

- بیماری هلندی
- نوسانات درآمدی
- اثر حصار
- بی‌توجهی به سرمایه انسانی
- تضعیف بخش تجارت پذیر غیرمنبع محور (صنایع ساخت)

# چرا راهبردهای سیاست صنعتی اجرایی نمی‌شوند؟



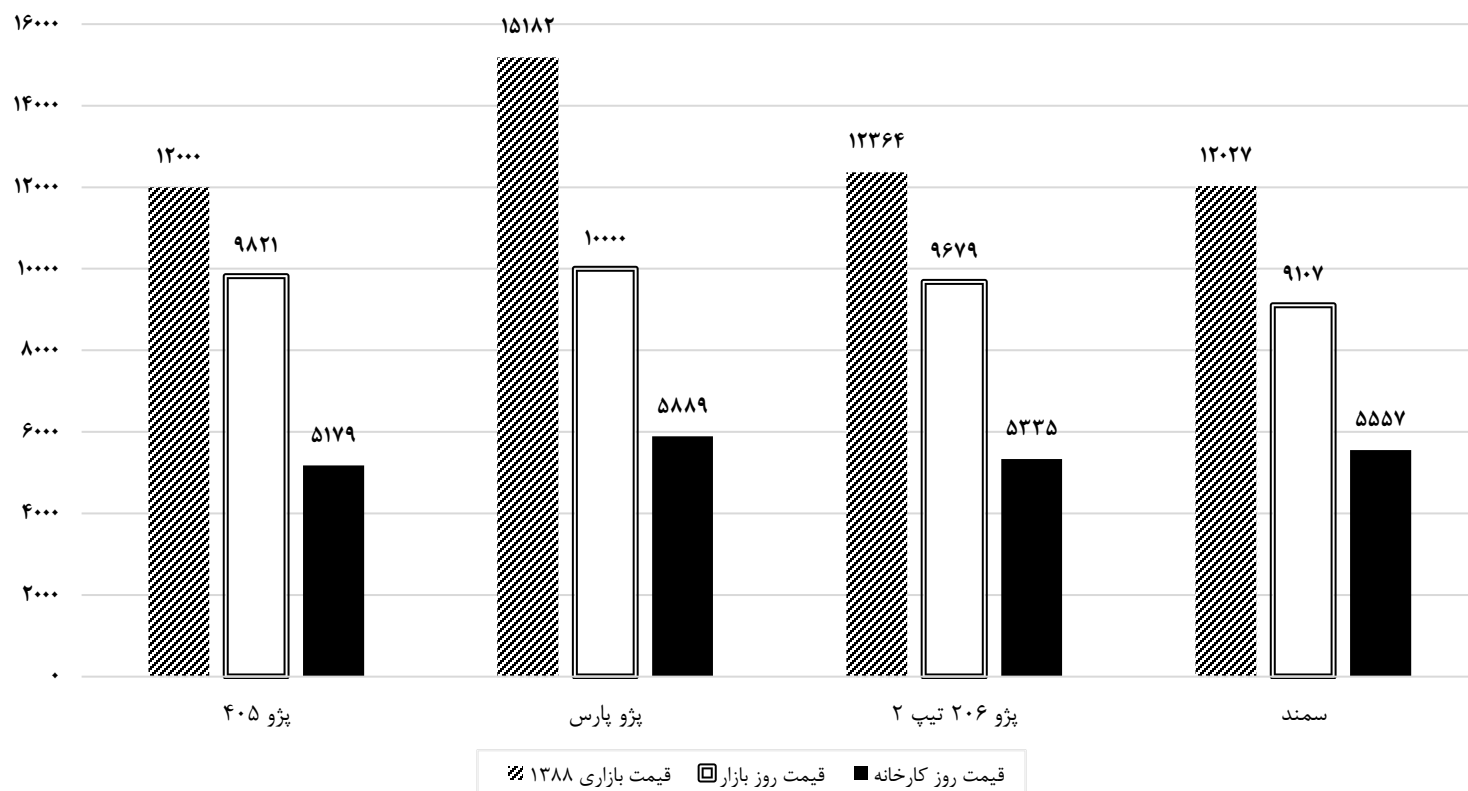
## ۲. استقرار سیاسی

- حکومت انقلابی
- توزیع گسترده رانت (یارانه‌ها، حمایت‌های اجتماعی، بودجه فرهنگی)
- کسری بودجه و در نتیجه بی‌ثباتی اقتصاد کلان
- تضعیف بخش تجارت‌پذیر غیرمنبع‌محور (صنایع ساخت)

# چرا راهبردهای سیاست صنعتی اجرایی نمی‌شوند؟

## استقرار سیاسی (مثال صنعت خودروسازی)

قیمت دلاری خودروهای داخلی در سال ۱۳۸۸ و ۱۴۰۰



- ایجاد انحصار برای حمایت از صنعت خودروسازی از یک طرف

- ایجاد شورای رقابت برای انحصارزدایی از طرف دیگر (قیمت گذاری صنعت خودرو)

# دو دیدگاه رقیب حکمرانی و توسعه اقتصادی (Lauridsen, 2012)

دیدگاه دگراندیش توسعه‌گرا	دیدگاه ارتدکس نئولیبرال
سیاست‌های توسعه‌ای مهم هستند - <b>سیاست صنعتی</b> <b>راهبردی</b>	داشتن سیاست‌های درست - سیاست‌های حامی بازار (خصوصی‌سازی، آزادسازی، حفظ ثبات اقتصاد کلان)
انتخاب نهادهای درست - حکمرانی رشدافزا (ترتیبات نهادی کارآمد مبتنی بر بستر تاریخی)	داشتن نهادهای درست - حکمرانی خوب (حقوق مالکیت، حاکمیت قانون، نبود فساد و ...)
سیاست مهم است = فرآیندهای سیاسی و ساختار توزیع قدرت	داشتن سیاست درست = خاستگاه حکمرانی خوب (دموکراسی و پاسخگویی)
نهادگرایی تاریخی و اقتصاد دگراندیش	اقتصاد نهادگرایی جدید و اقتصاد سیاسی جدید

# چرا راهبردهای سیاست صنعتی اجرایی نمی شوند؟ ۳. رویکرد اقتصادی مسلط

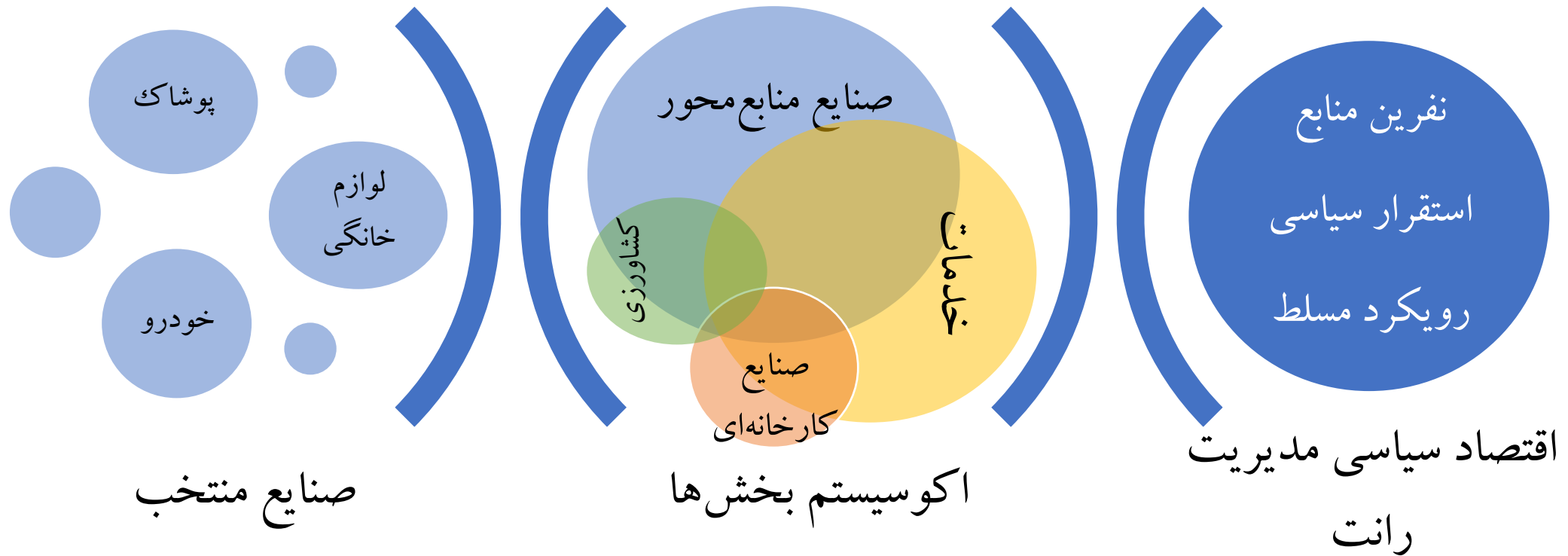
رویکرد اقتصادی مسلط از دهه هشتاد تا امروز (سیاست‌های حامی بازار)

رویکرد اقتصادی مسلط در دهه شصت میلادی (سیاست‌های حامی تولید)

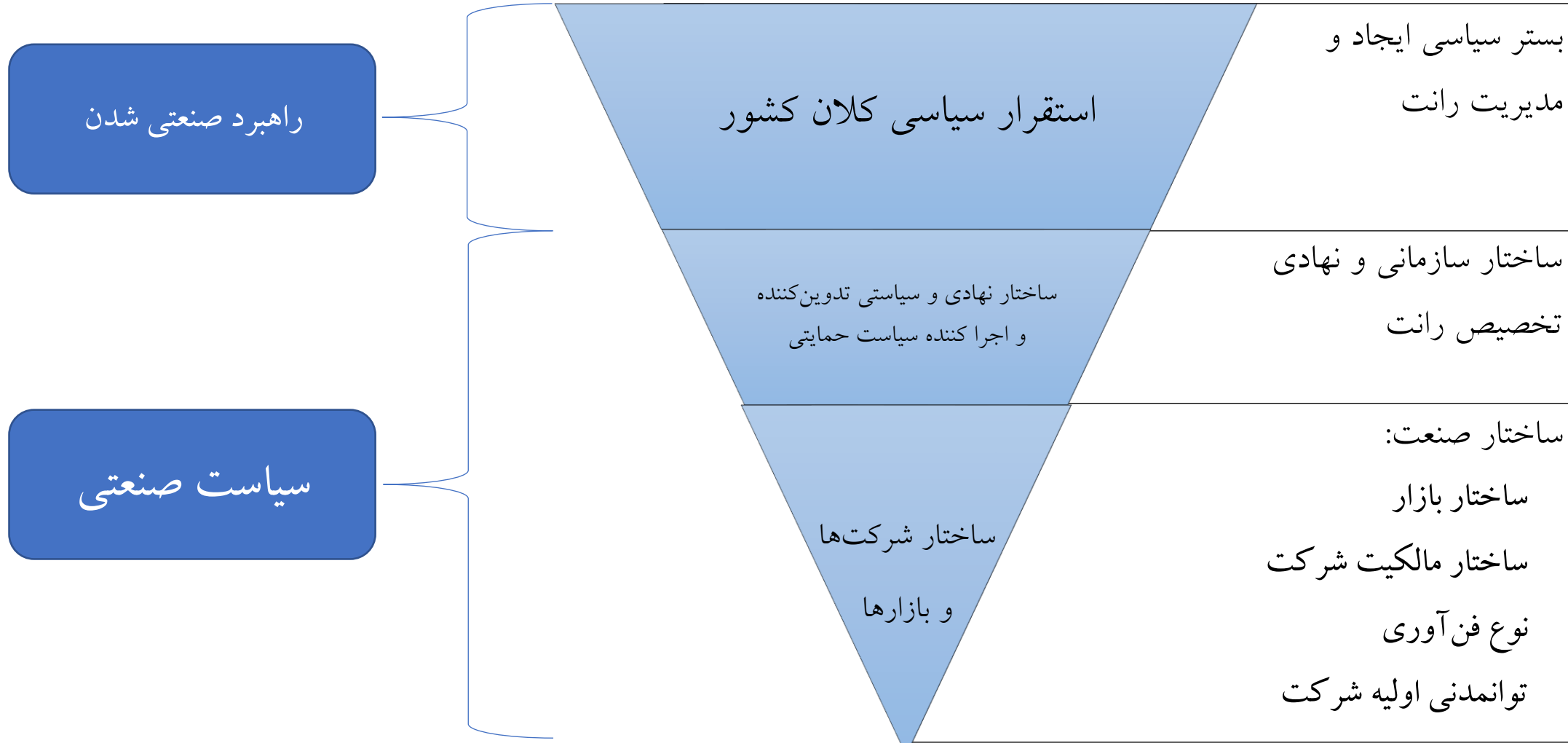


[COURTESY PHOTO]

# چالش صنعتی شدن در کشورهای نفتی



# عوامل موثر بر صنعتی شدن



# گزینه‌های اصلی مدیریت درآمد حاصل از فروش منابع



Chang, H. J., & Lebdioui, A. (2020). *From fiscal stabilization to economic diversification: A developmental approach to managing resource revenues* (No. 2020/108). WIDER Working Paper.

# درآمد منابع

## سرمایه گذاری

### دارایی واقعی

### دارایی مالی



#### خارجی

مانند تصاحب بنگاه های خارجی، فناوری، زیرساخت

#### داخلی

#### داخلی

مانند صندوق مالزی؛ FONDS DE RÉGULATION DES RECETTES الجزیره

#### بخش عمومی

#### بخش خصوصی

#### قابلیت های مشخص

مانند سرمایه گذاری برای توسعه بخش تجارت پذیر غیرمنبع محور

#### قابلیت های عمومی

مانند زیرساخت، سرمایه انسانی، قابلیت های حکمرانی برای سرمایه گذاری کارآمد

#### هدفمند

اعتبارات شرطی برای فعالیت های مشخص (برای مثال بخش تجارت پذیر غیرمنبع محور)

#### عمومی

مانند وام بانکی یا اعتبار یارانه ای

## مصرف

### مخارج عمومی

برای مثال مخارج جاری دولت

### مخارج خصوصی

#### انتقال مشروط

مانند یارانه مصرف یا انتقال برای اهداف خاص و مشخص

#### انتقال بلا شرط

مانند برنامه های سهام شهروندی در آلاسکا و نرخ مالیات کمتر در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا

### خارجی

## مدیریت رانت منابع در ایران

#### دارایی های امن

دارایی های کم ریسک به منظور پس انداز مانند اوراق قرضه (برای مثال دنبال شده توسط BOTSWANA'S PULA (FUND, CHILE'S ESF

#### دارایی های با بازده بالا

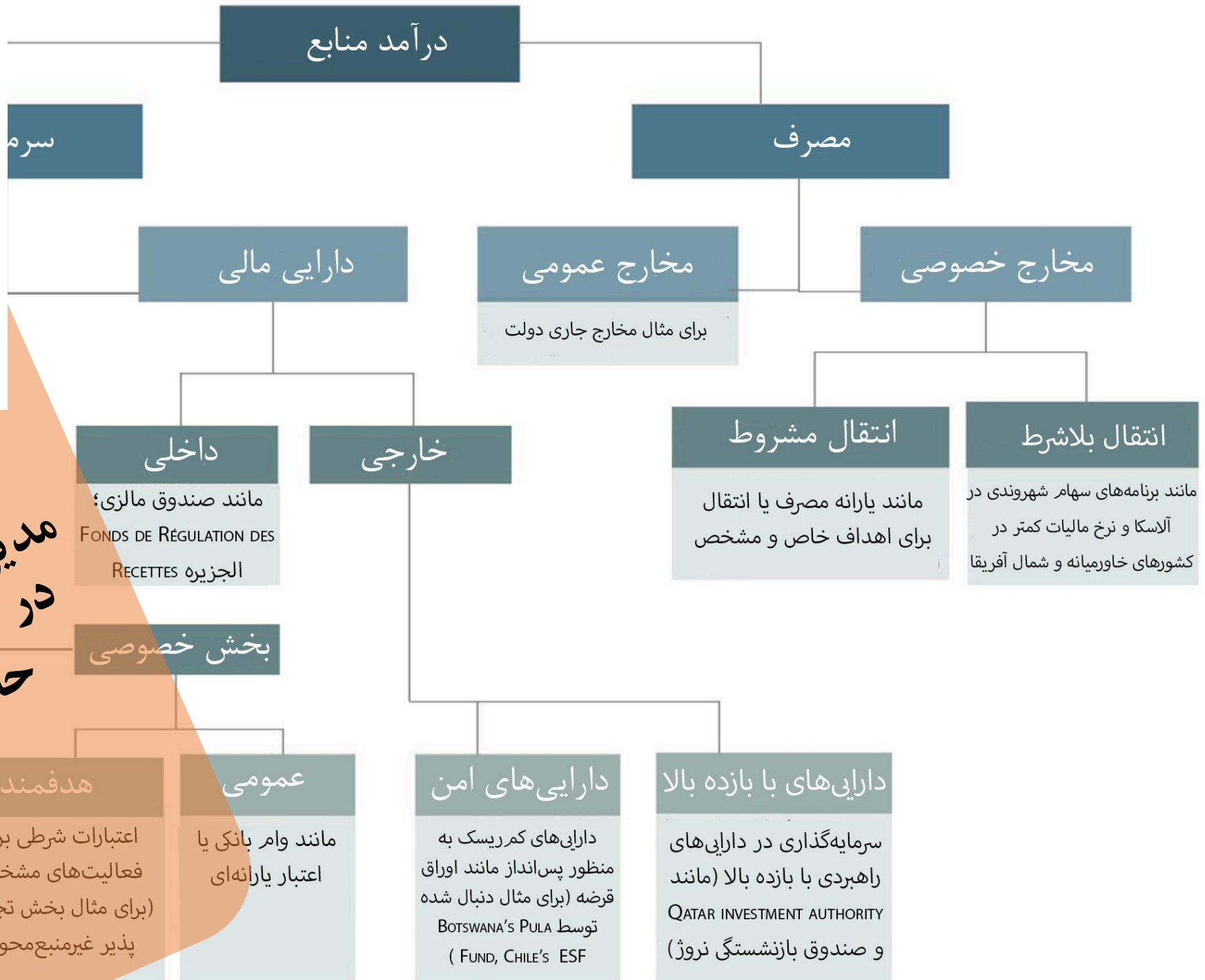
سرمایه گذاری در دارایی های راهبردی با بازده بالا (مانند QATAR INVESTMENT AUTHORITY و صندوق بازنشستگی نروژ)





صندوق توسعه ملی

توصیه سنت  
توسعه گرا برای  
مدیریت رانت منابع  
در کشورهای در حال توسعه



**خارجی**  
مانند تصاحب بنگاه های خارجی، فناوری، زیرساخت

**داخلی**  
مانند صندوق مالزی؛ FONDS DE RÉGULATION DES RECETTES الجزیره

**بخش خصوصی**  
عمومی: مانند وام بانکی یا اعتبار یارانه ای

**هدفمند**  
اعتبارات شرطی برای فعالیت های مشخص (برای مثال بخش تجارت پذیر غیرمنبع محور)

**عمومی**  
قابلیت های عمومی: مانند زیرساخت، سرمایه انسانی، قابلیت های حکمرانی برای سرمایه گذاری کارآمد

**عمومی**  
قابلیت های مشخص: مانند سرمایه گذاری محور تجارت پذیر غیرمنبع محور

**دارایی های امن**  
دارایی های کم ریسک به منظور پس انداز مانند اوراق قرضه (برای مثال دنبال شده توسط BOTSWANA'S PULA (FUND, CHILE'S ESF

**دارایی های با بازده بالا**  
سرمایه گذاری در دارایی های راهبردی با بازده بالا (مانند QATAR INVESTMENT AUTHORITY و صندوق بازنشستگی نروژ)

# درآمد منابع

## سرمایه گذاری

### دارایی واقعی

### دارایی مالی

## مصرف

### مخارج عمومی

### مخارج خصوصی

برای مثال مخارج جاری دولت

### خارجی

مانند تصاحب بنگاه  
های خارجی، فناوری،  
زیرساخت

### داخلی

### داخلی

مانند صندوق مالزی؛  
FONDS DE RÉGULATION DES  
RECETTES الجزیره

### خارجی

### انتقال مشروط

مانند یارانه مصرف یا انتقال  
برای اهداف خاص و مشخص

### انتقال بلاشرط

مانند برنامه‌های سهام شهروندی در  
آلاسکا و نرخ مالیات کمتر در  
کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا

### عمومی

### بخش خصوصی

### قابلیت‌های مشخص

مانند سرمایه‌گذاری  
برای توسعه بخش  
تجارت‌پذیر غیرمنبع  
محور

### قابلیت‌های عمومی

مانند زیرساخت،  
سرمایه انسانی، قابلیت  
های حکمرانی برای  
سرمایه‌گذاری کارآمد

### هدفمند

اعتبارات شرطی برای  
فعالیت‌های مشخص  
(برای مثال بخش تجارت  
پذیر غیرمنبع‌محور)

### عمومی

مانند وام بانکی یا  
اعتبار یارانه‌ای

### دارایی‌های امن

دارایی‌های کم‌ریسک به  
منظور پس‌انداز مانند اوراق  
قرضه (برای مثال دنبال شده  
توسط BOTSWANA'S PULA  
FUND, CHILE'S ESF

### دارایی‌های با بازده بالا

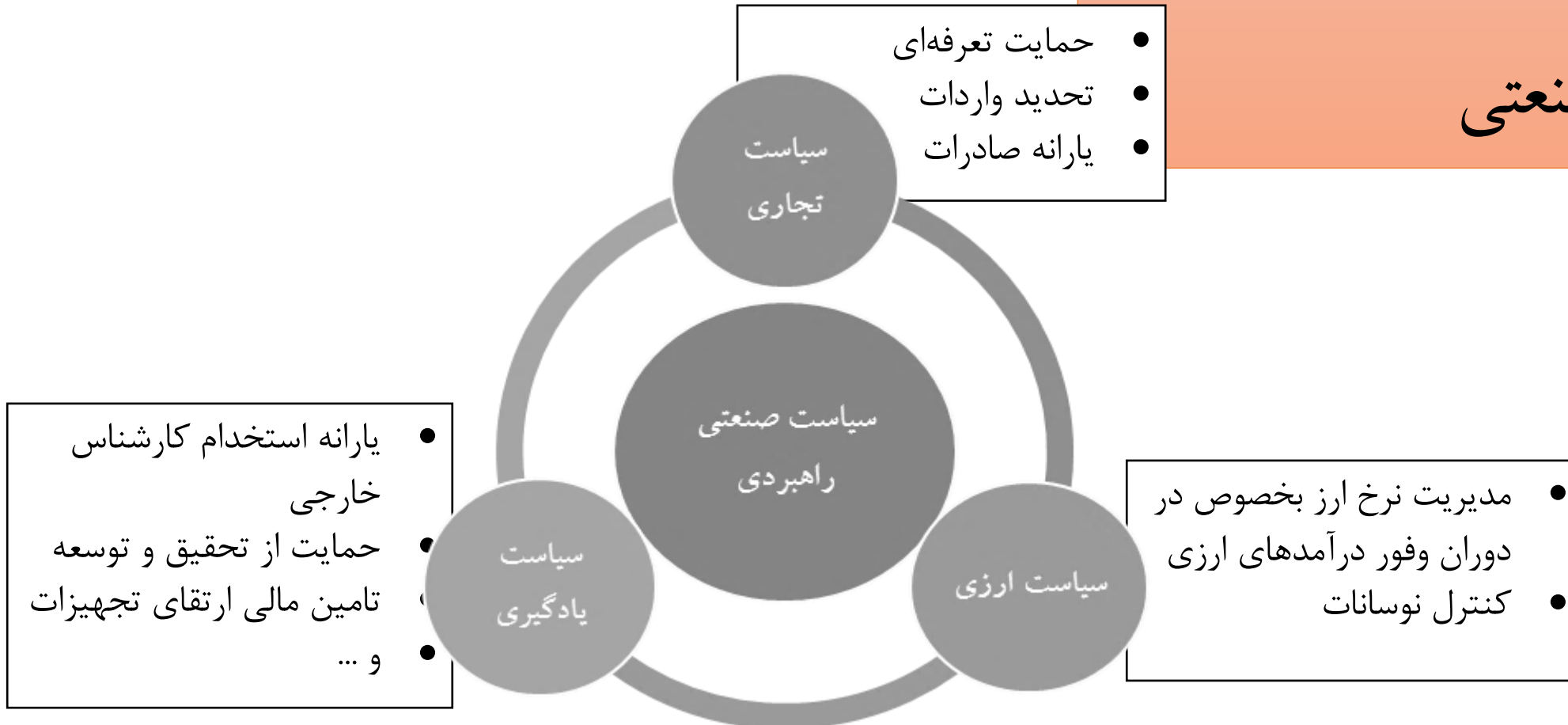
سرمایه‌گذاری در دارایی‌های  
راهبردی با بازده بالا (مانند  
QATAR INVESTMENT AUTHORITY  
و صندوق بازنشستگی نروژ)

**توسعه گرا برای  
مدیریت رانت منابع  
در کشورهای در حال توسعه**

## مدیریت رانت منابع در ایران

# چارچوب مدیریت توسعه‌های رانت منابع در ایران

## سیاست صنعتی



# سپاس از حسن توجه شما

[bjafartash@gmail.com](mailto:bjafartash@gmail.com)

تهیه کننده: برزین جعفرتاش  
زمستان ۱۴۰۰